

קטעי זכרונות: שלמה דשן וראשית האנתרופולוגיה באוניברסיטאות בישראל

מאת: הר״ו גולדברג

הכרתי את שלמה דשן בפעם הראשונה ב-1964, בתקופת עבודת השדה שלי במושב פורת. אחלוק אנקדוטה אחת, מעשה שהיה, המדגימה את האווירה האקדמית שבה צמחו כמה סטודנטים מהמחלקה לסוציולוגיה בירושלים ובעקבות הסתייגויותם מגישתה למחקר הם פנו לחפש את דרכם לאנתרופולוגיה. שלמה, כידוע, היה חלוץ בפריצת דרך זו.

באותם ימים התנהל סמינר חודשי המשותף לסטודנטים ולמורים במחלקה באוניברסיטה והמרכז לחקר ההתיישבות של הסוכנות. חלק מהסטודנטים במחלקה הועסקו במרכז וניהלו מחקרים במושבים אשר אמורים היו לתרום לתהליכי הקליטה. הוזמנתי באותה שנה לאחד ממפגשי הסמינר והתבקשתי להציג בו ממצאים ראשונים מתוך עבודת השדה שלי. החלק השני של המפגש היה מוקדש לסקירת ספרות עיונית על ידי אחד ממשתתפי הסמינר הקבועים, שלמה דשן.

שלמה סקר ספרות אנתרופולוגית שעוסקת בסקטור הכפרי של מערב אפריקה, והתמקד באזור בה שלטה ממלכת האשנטי אשר הצליחה, במשך המאה ה-19, להתנגד לכיבושה המלא על ידי הבריטים. הוא הציג את עבודתו של האנתרופולוג רטריי בסקירתו. בכתביו, רטריי תיאר את התנגדות האשנטי למסור לבריטים את סמל השלטון המובהק שלהם – שרפרף הזהב (The Golden Stool), ודווקא דרישה זו הלהיבה את ההתנגדות. שלמה העמיק במשמעותו של שרפרף הזהב לחברה המקומית, ובכך "סטה" מקו הדיון המרכזי על סוציולוגיה כפרית באזור. מנחה הסמינריון, הסוציולוג דב ויינטראוב, התערב ואמר (אין כאן ציטוט מדויק, אלא שחזור של רוח הדברים): "אנחנו מבינים את הנקודה. זה האלוהים שלהם. בואו נתקדם!"

חילופי דברים אלה חרותים בזכרוני ועשויים להדגים את יחסו של החוג הירושלמי, שנקרא באותו זמן החוג ל"סוציולוגיה" בלבד. הם גם תואמים את העובדה שעד תחילת שנות ה-70 לימדו בו רק אנתרופולוגים ספורים כמורים מן החוץ. על רקע זה מובנת הקמתו של החוג לסוציולוגיה ואנתרופולוגיה בתל אביב, ששלמה היה אחד ממייסדיו. החוג אשר נתן מקום מכובד לשלמה ולעמיתיו לאנתרופולוגיה.

לחזור לפן האישי, בעודני מלמד באוניברסיטה בחו"ל באותה תקופה, התקבלה בירושלים החלטה לצרף אנתרופולוגים למחלקה. שלמה, חבר הסגל בתל אביב, כתב לי מכתב קצר המסביר שאם אני מעוניין לעלות ארצה, זהו הזמן ליצור קשר. יזמתי מכתב ברוח זו ודב ויינטראוב—שהתמנה לראשות המחלקה בירושלים באותם ימים—פעל להשלמת המהלך. עם התמקמותי בישראל, מצאתי שפה משותפת עם לשלמה לאורך השנים, על הצורך לחבר בין מדעי החברה והיסטוריה.